

Werkgebied: Beekbergen - Brummen - Eerbeek - Hall - Klarenbeek - Loenen.

3e jaargang no. 1.

februari 1979.

Redactiesecretariaat: Volmolenweg 4, Eerbeek. tel. 08338-1325 bgg. 2933.

*Hammerman / 13
Breebeek*

Geachte Leden,

Bij het verschijnen van het eerste nummer in dit jaar, moge ik de verwachting uitspreken, dat het een voorspoedig jaar voor onze vereniging zal worden. Wat dat betreft hebben we over de belangstelling van onze leden geen klagen; op de lezing door de heer Buurman onlangs in Eerbeek gehouden, waren niet minder dan 70 belangstellenden. Een respectabel aantal, ondanks de barre weersomstandigheden.

Dit is zeker een topprestatie, maar om die te handhaven dienen er meer activiteiten ontplooid te worden. Eén ervan zou kunnen zijn: het vastleggen van de geschiedenis van onze streek in een boek. Voorbeelden hiervan hebben wij in het boek over de geschiedenis van Heerde (in onze bibliotheek aanwezig) en het onlangs verschenen boek "Honderd jaar Epe", dat zeker ook onze aandacht waard is.

De bouwstenen voor een dergelijk boek zijn zeker bij onze leden opgeslagen alleen moeten zij tevoorschijn gehaald en geordend worden, Voor dit laatste is een deskundig schrijver nodig, maar deze is zeker ook onder onze leden te vinden. Een andere manier om gegevens te verzamelen is het uitknippen uit de plaatselijke pers van verhalen en foto's, die het vastleggen waard zijn. Verschillenden zullen dit reeds voor zichzelf doen, maar voor het genoemde doel zal men zich meer algemeen op moeten stellen. Het gaat hiermee als met het verzamelen van persoonlijke voorwerpen, die meer nut zouden afwerpen, indien men deze in een museum plaatste.

Laat de tijd niet voorbijgaan, vòòr het te laat is: nu levende personen kunnen u nog van alles vertellen wat waard is als geschiedenis vastgelegd te worden. Evenzo gaat het met gebouwen, dorpsgezichten enz. die aan een voortdurende verandering bloot staan. En is het niet de zin van de geschiedenis om een en ander voor het nageslacht vast te leggen?

Verder zou ik nog een beroep op de leden willen doen om voorstellen aan te dragen voor excursie's, lezingen enz. Het bestuur heeft wel gedachten hieromtrent, maar uw inbreng is erg belangrijk. Zo ontstaat er een samenwerking, die alleen maar in het belang van de vereniging- en dat bent U - kan zijn. Met het enqueteformulier kunt u uw ideeën spuien!

J.W. Schut.

U I T N O D I G I N G

voor de jaarvergadering op donderdag 19 april a.s. in de Eikenboom te Loenen.
Aanvang 20.00 uur.

- Agenda:
1. Opening
 2. Ingekomen stukken
 3. Notulen van de vorige jaarvergadering
 4. Jaarverslag v.d. secretaris
 5. Jaarverslag v.d. penningmeester
 6. Bestuursverkiezing, om in de vacature van voorzitter te voorzien stelt het bestuur als kandidaat de heer R. van Beem uit Eerbeek.
 7. Mededelingen
 8. Rondvraag
 9. Sluiting.

Tijdens de avonden waarop de lezingen worden gehouden is er vaak geen tijd voor onderlinge contacten; daarom willen we na afloop van de vergadering een gezellig samenzijn organiseren. U krijgt dan volop de gelegenheid om op een ongedwongen manier met elkaar van gedachte te wisselen!

Verder: is er een leestafel met het boekenbezit uit onze verenigingsbibliotheek. Er is gelegenheid om op deze avond boeken te lenen.

zijn er oude foto's en kaarten uit de verschillende plaatsen, en laten we wat zien van de geschiedenis van de Ruitersmolen.

zijn er leden die zelf beschikken over interessante foto's en dia's. Ze krijgen de gelegenheid om ze te laten zien. Er is een projector met scherm. Wilt U dus iets laten zien, neem het gerust mee!!!

zal de enquête worden besproken.

hebt U zelf nog ideeën voor deze avond, neemt U dan s.v.p. vroegtijdig contact op met het redactiesecretariaat.

2.

Jaarverslag over 1978 van de Oudheidkundige Vereniging "DE MARKE":

Het jaar 1978 bracht nogal wat verandering in de samenstelling van het bestuur. Toen op 10 januari de heer M.W.H. de Weerd tot voorzitter van onze vereniging werd gekozen kon niemand vermoeden dat hij deze functie zo kort zou vervullen; door een slopende ziekte overleed hij al op 25 mei.

Vanwege zijn vertrek naar Voorthuizen moest de heer K. de Boer zijn bestuursfunctie neerleggen; op 28 werd er in Beekbergen een afscheidsavond voor hem georganiseerd. Namens onze vereniging bedankte de heer Berends hem voor alles wat hij voor onze vereniging gedaan heeft.

In hen verloor onze vereniging twee stuwende krachten!

Op de bijeenkomst op 31 oktober werd tot opvolger van de heer de Boer gekozen de heer M. Zegers uit Beekbergen, die zich tevens met het penningmeesterschap wil belasten.

De verenigingsactiviteiten in 1978 bestonden - naast allerlei plaatselijke activiteiten - o.m. uit:

Een lezing over de Gelderse Molens door de heer Malisse.

Een excursie naar de Ned. Herv. kerk te Beekbergen, waarbij de rondleiding werd verzorgd door Mevr. Frings - Huisman.

Een excursie naar de Ned. Herv. kerk te Hall; hier werd de rondleiding verzorgd door Ds. en Mevr. Jonker.

Een excursie naar Museum Kam te Nijmegen met een rondleiding door de archeologische opgravingen aldaar.

Een lezing over de flora en fauna op de Veluwe door de heer Hanekamp.

Bovendien presenteerde onze vereniging zich in Marialust op de jaarlijkse contactdag van de Stichting Contact van de Gelderse Oudheidkundige Verenigingen en Musea, op 7 oktober. Medewerking hieraan verleenden onze leden Mevr. Frings, Mevr. Beker de heer Willems.

De afdeling Beekbergen ijvert zich voor het behoud en de restauratie van de Ruitersmolen. In de gemeente Brummen probeert onze vereniging een aanzet te geven tot een gemeentelijke monumentenverordening.

Er werd ook een begin gemaakt met de verenigingsbibliotheek, deze is ondergebracht bij de Openbare Bibliotheek te Loenen.

Onze vereniging telt momenteel 167 leden.

B. Derksen secretaris.

C O N T R I B U T I E !

De contributie voor 1979 bedraagt f 15,--; gezinslidmaatschappen f 25, -- .

U wordt verzocht de contributie over te maken op onze rekening bij de

AMRO BANK te Beekbergen rekening nummer : 43.70.63.763, het gironummer van de

bank is : 83.75.70 . Nieuwe leden kunnen zich op deze manier ook het gemakkelijkst aanmelden.

M. Zegers penningmeester.

Staat van Baten en Lasten verenigingsjaar 1978 van de

"Oudheidkundigevereniging De Marke"

Uitgaven

kantoorbehoeften	f 52,40
porti	f 275,65
lezingen en	
excursie's	f 236,45
uitbreiding	
bibliotheek	f 50,--
bloemen en kado's	f 112,50
contactdag	f 25,--
drukwerk en	
mededelingenblad	f 1207,70
lidmaatschappen	f 45,--
Kamer van Koophandel	f 50,--
advertentie	f 92,25
batig saldo	f 650,75
	<hr/>
totaal	f 2797,70

Ontvangsten

contributie	f 2745,--
verkoop van	
documentatie	f 35,--
interest	f 17,70
	<hr/>
	f 2797,70

Begroting 1979:

Uitgaven

kantoorbehoeften	f 50,--
porti	f 300,--
lezingen en	
excursie's	f 450,--
uitbreiding	
bibliotheek	f 100,--
drukwerk en	
mededelingenblad	f 1400,--
lidmaatschappen	f 100,--
kamer van Koophandel	f 50,--
onvoorzien	f 50,--
	<hr/>
totaal	f 2500,--

Ontvangsten

contributie	f 2500,--
	<hr/>
	f 2500,--

Beekbergen, 20 februari 1979

M. Zegers, penningmeester.

Eragmenten uit de geschiedenis van Coldenhove, het Veluwe
geslacht Boshoff en de papiermolens aan de Coldenhovense beek.

Het landgoed Coldenhove behoorde van oudsher tot het grondbezit
van de Hertogen van Gelre en werd door hen als jachtgebied
gebruikt.

Op het landgoed bevond zich een jachtslot dat omgeven was door
een slotgracht, waarvan het water oppeil gehouden werd door een
watermolen die gevoed werd door de Coldenhovense beek.

De Coldenhovense beek ontsprong uit het grondwater der Hoge
Veluwe en vond zijn weg via Eertbeeck naar de Oude IJssel.

Het recht op het lopende water der Veluwe, behoorde reeds vanaf
1300 tot de speciale rechten der Gelderse Graven en Hertogen
en deze rechten werden door hen, tezamen met de "Gravelijke,
later Hertogelijke molens" aan begunstigde verpacht.

In 1410/11 verpacht Hertog Arnold b.v. de Wenumse watermolen
aan Gijsbert van Mekerem voor 40 ponds s'jaars.

Uit een acte van het archief der Hertogen, van 5 Juli 1470 blijkt,
dat Hertog Adolf het Goed Coldenhove in erfpacht geeft aan een
Gijsbert van Mekerem, mogelijk een zoon van voornoemde Gijsbert,
die zich eveneens als zijn vader met het, voor die tijd, niet
onverdienstelijke molenbedrijf bezighield.

In een acte uit het archief van het Huis Roosendaal staat dat
Willem van Scherpenzeel, drost op de Veluwe, vanwege zijn bij-
zondere verdienste, het kasteel en landgoed Coldenhove van
Hertog Karel kon kopen en kreeg hij het Huis Roosendaal in
bruikleen.

Willem van Scherpenzeel restaureerde beide kastelen en legde
grote bedragen ten koste aan vijvers, bossen en jachtgronden.
Volgens de acte, staat Hertog Karel het Huis Roosendaal in vol
eigendom af aan Willem van Scherpenzeel, in ruil voor het ge-
restaureerde Coldenhove. Acte archief Roosendaal 1536.

In 1538 overleed Karel van Gelre zonder wettige nazaten te hebben,
wel had hij twee natuurlijke zonen bij Anna van Roderloo, t.w.
Karel van Gelre tot Caldenhove die het gelijknamige landgoed erfde
en Karel van Gelre tot Spankeren.

Het geslacht Boshoff vestigde zich rond het begin der 16e eeuw
op de Veluwe.

Herman van Boshoff gehuwd met Jutte Iseren was in die tijd kerk-
meester van de St. Walburgis kerk van Zutphen, volgens een rege-
ven der rekenkamer uit 1503 koopt Herman Boshoff een stuk land
op de Velwezoo, nevens zijn goed, van Hertog Karel van Gelre.

Herman Boshoff overlijdt op 26 November 1504, zijn zoon Gerrit
huwd Christina Berck, de kinderen uit dit huwelijk t.w. Henrick
huwd met Sophia Goltstein en erft Suderas bij Vierakker, Herman
trouwt Maria Momm tot den Rodentoorn en Aleid trouwt met Wijnand
van Hackfort welke burgemeester van Arnhem is en in 1557 het Huis
Terhorst bewoond.

De Hackforts worden uitgebreid beschreven in het boek van R. Hardonk
"Pampeirmaeckers" etc., voorwat betreft hun activiteiten aangaande
de papiermolens rond Loenen en op het landgoed Terhorst.

In 1611 wordt een kleinzoon van Gerrit Boshoff en Christina Berck
eigenaar van het landgoed en slot Coldenhove, volgens het rechter-
lijk archief der Veluwe van 3 Juni 1611, verkoopt een der nazaten
van Karel van Gelre tot Caldenhove, jonker Christoffel van Gelre
en zijn moeder juffer Gertruit van Steenberghe, het erf en goed

Coldenhove met zijn molen en rechten in de marken Dieren, Eerbeek Loenen, Roosendaal en Zuyren benevens het goed Gijsbertsslach, aan jonker Henrick van Boshoff en zijn joffer Margaretha van Leeffdael.

Met de koop van Coldenhove en de daarbij behorende waterrechten en hun verwantschap aan de Hackforts begonnen ook de Boshoff's met het bouwen en verpachten van molens.

In 1637 erft Rogier, een zoon van Henrick Boshoff en Margaretha van Leeffdael, de havezathe Coldenhove. Rogier was gehuwd met Agnes van Raesfelt en overlijdt in 1639, zijn vrouw in 1646, Hij laat 3 onmondige kinderen m.n; Henrick, Rogier en Johanna, na

Rudolf, een broer van Rogier wordt eigenaar van Coldenhove en voogd over de kinderen van zijn broer.

Op een kaart uit 1642 van Nicolaas van Geelkerken staat reeds een Boshoffmolen getekend aan de Coldenhovense beek bij de Eertbeecker Enck tussen Coldenhove en Eerbeek.

In 1648 wordt de Boshoff molen verpacht aan Johannes Schoonman een bekend papiermaker uit die tijd. Op 11 mei 1657 vraagt Johannes Schoonman aan de rekenkamer toestemming tot het leggen van een papiermolen op een stuk land aan de Coldenhovense beek tussen Coldenhove en Eerbeek, de kamer verzoekt hem het bewijs te overleggen dat er geen bezwaren zijn van opposanten tegen het leggen van zulks een molen.

Of Johannes Schoonman de molen bouwt is niet duidelijk, een extrakt van de kaart van Nic. van Geelkerken uit 1642 gemaakt in 1662, toont slechts de Boshoffmolen aan de Eertbeecker Enck, de Seems-molen halverwege de Eertbeecker Enck en de Saetmolen bij het Huis te Eerbeek.

Wel vermeld het pleidooiboek van het Hof van Gelre op 18 Febr, 1661; Rudolf van Boshoff tot Coldenhoven, met den momber, contra de belanghebbende bij het leggen van eenen molen op de Coldenhovense beek, lopende naar Eertbeeck, genaamd de Camp, door het heetland gelegen aan de Eertbeecker Enck. Impetrant had aan de rekenkamer verzocht in erfpacht te mogen hebben de bovengenoemde beek, tegen eene jaarlijksche recognitie, en verzoekt nu, dat het hof hem brieven van octrooi geve tot het leggen van den molen. Het hof staat hem zulks toe.

Rudolf Boshoff erft in 1658 het landgoed Wierssche van zijn neef Rudolf van Raesfelt, op dit landgoed bevindt zich benevens het Huis Wierssche ook enkele molens gelegen aan de Vordense beek. Rudolf overlijdt in 1678 waarna het landgoed Coldenhove overgaat op de oudste zoon van Rudolfs overleden broer Rogier, deze, Henrick Boshoff wordt op 28 Juni 1680 benoemd tot markerichter en in 1681 genoemd als jagermeester der Veluwe, tot zijn dood in 1683 is hij kerkmeester van de kerk te Hall, hij wordt dan opgevolgd door Johannes Schoonman.

Na de dood van Henrick Boshoff wordt Johanna, zijn zuster, eigenaresse van Coldenhove, zij trouwt in 1681 met haar neef Hendrick van Boshoff, een zoon van Herman van Boshoff en Cornelia van Wees.

In 1691 zijn er moeilijke tijden, er wordt een zware hypotheek op Coldenhove genomen, Johannes Schoonman koopt op 22 October 1692 de Boshoffmolen van Johanna Boshoff voor de som van 2050 gulden De diaconie van de kerk van Hall, waarvan Johannes Schoonman kerkmeester is, verleent hem de hypotheek.

Op 27 September 1700 wordt het zwaar belaste Coldenhove door de Boshoffs verkocht aan Ds. Johannes Henricus Lulofs, dienaar des Gods Woord alhier, tot Steenderen en zijn vrouw juffer Nina Gertruijt Starkebrand.

Vermoedelijk handelt deze Ds. Lulofs op instructie van Zijne Majesteit de Koning daar in de "Bescheiden en Chartres van het Loo" het volgende gegeven voorkomt;

27 September 1700, "Cōditien en Koon van het Erff en Goed Coldenhove voor de somme van 17000gulden, met een certificatie van S.M. van Groot Brittanie; dat de rentmeester Sluyter on ordre en voor rekeninge van hoog. gem. Zijn Majesteit heeft gekogt dd. 18 October 1700 en quitantie dd. 15 December 1700"

Het schijnt in de bedoeling gelegen te hebben van Coldenhove dat bij het Hof van Dieren gevoegd was, een lusthof gelijk het Loo te maken.

In het Alg. Rijksarchief in den Haag bevindt zich een tuinaanleg ontwerp voor Coldenhove met afbeeldingen van parken, vijvers en fonteinen uit 1700.

Vermoedelijk is dit plan niet uitgevoerd daar het schijnt dat het slot Coldenhove in 1700 afgebrand is.

In 1729 vermeld het markeboek van Hall en Eerbeek;

"De twee goederen in Coldenhove, toestendig Zijn Hoogheid den Heere Prince van Oranje."

In 1738 vermeld het Protocol van het Ambt Brummen;

"Acoort en Conventie tussen Zijn Hoogheid de Prince van Oranje en de Heer van Rosendaal:

Different ontstaan zijnde tussen zijn hoogheyd den Heere Prince van Orange en Nassau etc, etc, etc, als eygenaer en possesseur van de goederen en Havesathe Coldenhove in Veluwezoom onder den Ampte van Brummen geleegen, ten eenre, en de H.W.Geb. Heer L.A. Tork als Heer van de Heerlijkheid Rosendaal, ten andere zijde, wordende aan sijde van Hooggemelte Zijn Hoogheid gesustineerd, dat de nagters en gebruikers van de Coldenhovense goederen beregtigt zijn om met haere schaapen, beesten en vee te moogen weiden en hoeden, ook Plaggen en Heyde te mayen en plucken in de Rosendaelse of eygentlijk genaembdt Terletsche Velden, alsmede dat die Coldenhovense met haer vee moogen koomen drenken aan de soogenaemde Imbos-beek, leggende binnen de limiten van de Heerlijkheid Rosendaal, wordende ter contrarie van den Heere van Rosendaal gesustineert, dat.... Gesegelt en getekent den 25 November 1738".

In een rapport van 1823 vermeld de schout van Brummen;

"Er zijn twee zanden in deze gemeente gelegen, het eene loopende van de spreng der papiermolen Coldenhove, den heer J.H. Berns toebehorend, langs de grenzen der gemeente Loenen tot nabij den Imbosch, het andere tussen Coldenhove en Laag Zoeren".

Het aardrijkskundig woordenboek van van der Aa, uit 1845, refereert eveneens naar een landgoed Koldenhove op de Veluwe, dat met de daartoe behorende gronden een oppervlakte van 59 bundel beslaat, het zou op 2½ uur gaans van Elburg en 1½ uur gaans van Oldebroek gelegen zijn en toebehoren aan de erven van Willem Spronck, wonende te Oldebroek.

Dit Koldenhove ligt tussen Oldebroek en 't Harde de huidige legerplaats op de Veluwe, het wordt in 1722 door Jan Arnold van Orsoy verheerlijkt in een lofdicht van 48 pagina's als zijnde een lusthof ontworpen door de Heere Pieter Caffart.

De Boshoffweg bij Coldenhove herinnerd nog aan de vroegere bewoners van het landgoed.

Th.P.G. Boshoff

DE GASTHUISMOLEN IN BEEKBERGEN

In "De Molenaar" weekblad voor maalterij, graan- en veevoederhandel, troffen wij een interessant artikel aan over de meer dan zes en een halve eeuw oude Gasthuismolen. Van de molen, die sinds 1948 niet meer werkt, is helaas maar weinig meer overgebleven, maar de geschiedenis ervan zal ongetwijfeld velen interesseren. Daarom veroorloven wij ons het door de heer H. Stam geschreven opstel, zij het hier en daar verkort en met eigen woorden, grotendeels over te nemen.

In Lieren (aan de Molenvaart) bevindt zich nog een watermolenrad, opgehangen aan een uit recente tijd stammend gebouw, dat in niets meer herinnert aan de oude tijden. Het gebouw, daterend uit omstreeks 1900 - toen er opnieuw een korenmolen (annex wasserij) in werd gevestigd, die later werd opgeheven - werd in 1950 gepacht door de familie Goudkuil. Er is sindsdien een metaalwarenfabriek in gevestigd. De eigenaresse "De Drie Gasthuizen" te Arnhem heeft, uit gevoel voor traditie, nog geprobeerd het aanwezige molenrad te laten gebruiken als aandrijving voor een trommel, waarin ijzerwaren werden ontroest. Dit bleek niet mogelijk. Het metershoge rad was te zeer aan slijtage onderhevig, hoewel het met de betonnen goot pas een dertig jaar geleden was vernieuwd. Nu hangt het bovenslagrad vervallen en vermold aan de Noordzijde van het gebouw. Het in het inwendige nog aanwezige maalwerk is een vertal jaren geleden met toestemming van de eigenaresse gesloopt. Achter de gebouwen bevinden zich de restanten van de molenvijver, thans omgewerkt tot siervijvers. Het beekje, dat ten westen van de weg Arnhem - Apeldoorn ontspringt loopt nog onvermoeid door en klatert van de molengoot langs het stilstaande rad omlaag.

Het is dus maar heel weinig dat van de Gasthuismolen, die een geschiedenis heeft, die tot in de dertiende eeuw is te achterhalen, is overgebleven. Reeds uit de rekeningen van de graaf van Gelre over 1294 en 1295 blijkt, dat de molenaar jaarlijks een pacht van twee mud rogge moest opbrengen.

Op 13 april 1364 ruilt graaf Eduard van Gelre met Jan de Cock van Opijnen het huis te Nijenbeek tegen een rente van 30 pond geld uit de Watermolen te Voshuizen te Beekbergen. Deze molen is op dat tijdstip in pacht bij Arnt van Ginkel.

De naam Voshuizen kwam nog voor in een brief van 1609 maar is in de loop der jaren toch voor de betrokken buurtschap verloren gegaan.

In een oorkonde van 28 juni 1381 komt de rente van 30 pond opnieuw naar voren, als hertog Willem van Gulik en Cleve zijn watermolen in Beekbergen voor genoemde som in erfpacht geeft aan Jan Mompelier van Ovehage. Uit de omschrijving blijkt dat de molen een "dwangmolen" was. De ingezetenen van Beekbergen waren derhalve verplicht, op straffe van een boete van vier pond, er hun koren te laten malen.

Op 4 juli 1487 brengen Arnt van Oosterhuyzen, Herman van Beeckhuyzen, Willem te Beeckhuyzen en Johan van Lieren een scheiding van goederen tot stand tussen Jacob ten Have enerzijds en Albert en Arnt ten Have anderzijds. Hierbij wordt aan Jacob het erf Ten Have in de buurtschap Lieren toegewezen en aan Albert en Arnt de watermolen in Lieren. Twaalf jaar later, in 1499 komen Derck Robbertsz, Arnt te Oosterhuyzen, Willem Werners en Reynken Rijckensz bijeen om een scheiding tot stand te brengen tussen de gebroeders Jacob en Albert ten Have en hun zuster Mechtelt, die gehuwd is met Johan van Heerde. Jacob behoudt het erf, Albert verkrijgt de watermolen alsmede het versterf van wijlen Arnt ten Have voor zijn broer Jacob en zijn zuster Mechtelt.

Deze Mechtelt zal bekend blijven als degene die de oude Lierense watermolen, pachtgoed eens van de Gelderse graven en hertogen, heeft verkocht aan het St. Petersgasthuis in Arnhem. Een daad die tenslotte deze molen de naam Gasthuismolen heeft doen verkrijgen en die tot op de huidige dag eigendom is gebleven van "De Drie G sthuizen". Op 27 oktober 1533 namelijk gaf Willem van Scherpenzeel, stadhouder van de Veluwe en optredend namens zijn vader Gerrit, landroost van de Veluwe, een oorkonde uit, waarbij werd bepaald dat Mechtelt ten Have, weduwe van Johan van Heerde, tezamen met haar zwager Rijck van Heerdt en diens vrouw Jutte, verkocht hebben aan de provisor van het St. Petersgasthuis, de watermolen te Beekbergen.

Het huis naast de watermolen, in 1521 door de kerkmeester van Beekbergen, Bartolt Camps en Ricquin Robertsz verkocht aan Tyman Gayen en diens vrouw Nyese, werd door dit echtpaar op 16 december 1534 eveneens verkocht aan de provisor van het St. Petersgasthuis. De verkoop van de waterradmolen werd door Karel, hertog van Gelre op 7 januari 1535 bekrachtigd, onder bepaling dat niemand anders op hetzelfde water in hetzelfde kerspel een korenmolen mocht bouwen. Bovendien mocht, wellicht aan het dwars gelegen zijloopje van de beek een nieuwe volmolen worden gebouwd.

In 1619 verzocht jonker Dirk van Essen tevergeefs een korenmolen op de "wenckemer weyer", de huidige Winkewijert in de Engelandermark te mogen leggen. Wel mocht in 1623 de holtrichter van de Engelandermark, jonker Wijnolt van Salland hier een papiermolen oprichten.

In "De Molenaar", vermeldt de heer Stam nog aardige gegevens over andere molens in Beekbergen.

Tentoonstelling in HISTORISCH MUSEUM MARIALUST in Apeldoorn:

HET HEMELS PRENTENBOEK, tentoonstelling van 350 devotie- en bidprentjes.

tot en met 4 april. openingstijden di t/m za 10.00 - 17.00 uur
zo 13.00 - 17.00 uur.

De afdeling tentoonstellingen van de Dienst Verspreide Rijkscollecties heeft uit de collectie van het Bisschoppelijk Museum te Haarlem, nu opgenomen in het Rijksmuseum "Het Catharijne Convent", te Utrecht, een 350- tal devotie- en bidprentjes gekozen.

Hiervan is een aantrekkelijke tentoonstelling gemaakt, die zowel een beeld geeft van de ontwikkeling van het devotieprentje sinds de 17e eeuw, als van grote verscheidenheid in onderwerpen:

Afbeeldingen van heiligen en engelen, bijbelse voorstellingen met name van Jezus en Maria, zinnebeelden en allerlei uitingen van devoties. In de 17e en 18e eeuw worden de prentjes uitgevoerd in kopergravure of geschilderd. De kant- en knipselprenten worden met de hand gemaakt.

In de 19e eeuw wordt het prentje een product van de industrie. Er worden nieuwe druktechnieken toegepast, kanten randen worden machinaal vervaardigd en men brengt allerlei curiosa zoals prentjes die uitgeklaapt kunnen worden of met deurtjes, waarachter een andere voortselling schuil gaat.

Een afzonderlijk hoofdstuk binnen het onderwerp vormt het bid- of doodsprentje dat uit het gewone devotieprentje is ontstaan, maar door de teksten op de achterzijde en door de geleidelijk aangepaste voorstellingen een geheel eigen genre geworden.

Klarenbeek:

Zo'n vijftig leden hebben de leerzame en boeiende lezing de Heer Hanekamp uit Ermelo op 31 oktober j.l. te Klarenbeek angehoord. Voor een ieder in begrijpelijke taal gaf hij ons een beeld van de flora en fauna van de Veluwe. Dhr. Hanekamp wijdde o.a. uit over de rijkbegroeide blauwgraslanden (waarvan in Hall nog een gebied is te vinden), over uilen, oude schapenrassen, insekten.

Voor al voor de Klarenbeekse leden van de Marke is het misschien interessant te weten, dat in de beschermde stukjes grond in het Lampenbroek, de zeldzame paardezegge nog veelvuldig voorkomt, en dat de gagel in het Appensebos wasgagel is. De gagel (*Myrica gale*) is een inheemse vrij klein blijvende struik en komt voor op vochtige grond. Een typisch kenmerk is wel de kruidige geur van de vruchtjes. Deze katjes bloeien in april en mei. Vroeger werden de bladeren gebruikt als vervangmiddel voor hop. Bosjes gageltwijgen vormden een afweermiddel tegen motten. De boeren in Brabant kenden de plant ook als "vlooienskruid"; een bosje gagel in bed moest de lastige springers op afsatand houden! De wasgagel is gekweekt en naderhand verwilderd; deze komt uit Noord-Amerika. Deze soort levert een speciale wassoort welke gebruikt kan worden bij de fabricage van boenwas en kaarsen.

G. Buitenhuis.

Stichting " Vrienden der Geldersche Kastelen "

Naar aanleiding van de lezing met dia's die de Heer D.J.G. Buurman, directeur van deze stichting op dinsdag 16 januari j.l. voor onze vereniging heeft gehouden, wil ik hier iets vertellen over het ontstaan van de stichting. Echter ook omdat de gemeente Brummen hierin genoemd wordt.

Rond het jaar 1935 waren veel - ook Gelderse - kastelen dringend aan restauratie toe, wat de eigenaren veelal niet zelf konden bekostigen. Soms kwam het tot oprichting van een vereniging of stichting, die zich het lot van één bepaald kasteel aantrok. Dit gebeurde b.v. in 1936 toen de Stichting tot behoud van de Doornenburg tot stand kwam; toen bestond al de vereniging "De Doorwerth"

In juni 1936 had in het provinciehuis in Arnhem een bijeenkomst plaats van een aantal direct bij de monumentenzorg in onze provincie betrokken personen, waaronder de Commissaris van de Koningin Mr. S. Baron van Heemstra. Ze besloten een vereniging of stichting op te richten, maar door gebrek aan steun bleef het nog bij een plan. Alleen een dringende aanleiding zou de stichting tot oprichting kunnen geven.

Eind 1937 leek het erop dat die aanleiding gevonden was toen de eigenares van kasteel de Cannenburgh te Vaassen contact zocht met de Commissaris der Koningin om te komen tot een restauratie, die hard nodig was. De onderhandelingen werden echter in de loop van 1938 afgebroken omdat de eigenares geen enkele verandering aan het kasteel wilde toestaan.

Op 5 april 1940, toen in Europa de oorlog reeds was uitgebroken, werd alsnog de oprichting van de stichting een feit tijdens een bijeenkomst ten provinciehuize in Arnhem van dezelfde personen die in 1936 reeds dat plan hadden opgevat, versterkt met o.a. de voorzitter van de A.N.W.B. de heer Bloemers. Later werd o.a. nog Mevr. A.M. Metelerkamp van Bronkhorst geb. Jkvr. den Tex, woonachtig te Brummen aan het bestuur toegevoegd. Laatst genoemde mevrouw had direkt te maken met de oprichting van de stichting, want zij had te kennen gegeven dat zij bereid was haar kasteel Hernen in het land van Maas en Waal aan de op te richten stichting te schenken, mits de stichting zo spoedig mogelijk zou beginnen met een grondige en algehele restauratie.

Op 19 juli 1940 had op huize de Wildbaan te Leuvenheim, waar mevrouw Metelerkamp toen woonde, de overdracht plaats van het kasteel Hernen met omliggende gronden tesamen ruim 5½ ha. groot. Helaas overleed mevr. Metelerkamp vóór haar oude kasteel in nieuwe glorie was herrezen. Door de oorlogsomstandigheden had de restauratie natuurlijk niet zo'n vlot verloop als men gehoopt had. Op Huize de Wildbaan in Leuvenheim is tegenwoordig gehuisvest de Stichting Philadelphia Tehuizen. In Leuvenheim loopt van de rijksweg Dieren - Zutphen naar Huize de Wildbaan de Metelerkampweg.

H. Phielix.

Vorig jaar hield Prof. Dr. W.J. Jappe Alberts een lezing over de geschiedenis van het dorp Brummen. De Heer P.H.L. Willemsens maakte hiervan het volgend verslag:

Teleurgesteld moesten op 13 februari een aantal belangstellenden voor een lezing door Prof. Alberts over het oude Brummen huiswaarts gaan. Was de professor tegengevallen? Nee hoor, het tegendeel: er was zoveel volk komen opdruiven, dat het door de volksuniversiteit afd. Brummen afgehuurde zaaltje in het oude gemeentehuis meer dan vol was. Evenwel, dezelfde spreker kwam vijf weken later terug, en toen was er ook voor ondergetekende een plaatsje in de zaal. Ik heb tijdens diens boeiend betoog enkele notities gemaakt, waaruit onderstaand verslagje. Misschien zou het goed zijn, dat ten behoeve van ons archief een keer de complete tekst bij de inleider werd opgevraagd, het is m.i. de moeite waard. Alleen de discussie na afloop zal daarin niet staan, daarom is het goed om metterlijf zoiets bij te wonen.

Prof. Alberts begon ene A.J. van der Aa uit 1840 te citeren, die in het aardrijkskundig woordenboek van die dagen had opgemerkt dat Brummen in een bijzonder aangename streek ligt en de plaats zelf een van de mooiste dorpen uit het koninkrijk der Nederlanden is. Nou, daar wonen wij dus in! Een ander auteur heeft gezegd dat het een "aanzienlijk dorp op de Veluwe is" (Jacob Kok). Viermaal per week kwam er de postkoets Arnhem - Zutphen langs.

Voor het eerst is in de geschiedenis sprake van de "villa Brummen" sprake in een oorkonde uit 794. In 1046 komt Brummen ter sprake bij een schenking door de gauw Hamaland. Het behoorde tot de eerste plaatsen op de Veluwe met een stenen kerk (12e eeuw)

Het is niet eenvoudig de geschiedenis van Brummen bij elkaar te krijgen, aldus onze hoogleraar. Veel documentatie is te vinden in oude processtukken, waarbij bv. blijkt dat vroeger de weg naar Dieren via Spankeren liep, langs de bosweg en de Wildbaan. Pas later ontstond de weg langs de Gelderse Toren.

De rivier de IJssel heeft vroeger heel anders gelopen; Tonden lag bij een rivier tak, daar was ook een veer, dat in de 15e eeuw in onbruik geraakte en werd vervangen door een brug in Empe. In 1357 werd de Helbergerweerd doorgegraven.

Hoog-Helbergen bleef aan de Veluwe kant, de rest kwam bij Zutphen.

Veel landerijen ten noorden van Brummen waren vroeger in handen van aanzienlijke lieden, bv. de fam. Schimmelpenninck, voor wie grond een geliefkoosd beleggingsobject was (toen ook al). Ook gasthuizen en geestelijke instellingen uit Zutphen hadden hier veel grond in eigendom.

Reeds in de Middeleeuwen komt men in de stukken namen van Brummense buurtschappen tegen: Oekense veld, Reuversweerd, Zuidwijk, Vrouwengoed.

Een specifieke rechtsvorm uit de latere middeleeuwen was de marke. Het betrof meestal complexen minder vruchtbare gronden, die collectief door boeren werden beheerd. Mogelijk zijn ze ontstaan doordat grootgrondbezitters dit land aan de boeren overlieten. De laatste marken zijn in het begin van deze eeuw door verdeling opgeheven.

Prof. Alberts wist ook interessante dingen over diverse landhuizen in Brummen te vertellen. Zo wordt ook de Spaanse Weerd al in 1376 voor het eerst genoemd; de

Wildbaan in de eerste helft van de 16e eeuw: Hertog Karel van Gelre was toen de eigenaar. Groot Engelenburg was in de 16e eeuw een havezate, een groot boerenhof dus. Eigenaar was de fam. Schimmelpenninck van der Oye, die ook tot de ambtsjonkers van Brummen behoorde. In de 19e eeuw was het in handen van de fam. van der Heyde, die in 1829 een stuk grond aan de katholieke kerk schonk voor oprichting van een godshuis. Het landgoed De Rees was kort na 1400 in handen van het kapittel St. Pieter te Utrecht. Het is omstreeks 1850 verbouwd en begin deze eeuw nogmaals.

Brummen was vroeger de hoofdplaats van een Veluws ambt; tijdens de Duitse Republiek werd het bestuur door ambtsjonkers gevoerd.

In de 19e eeuw kende Brummen nogal wat nijverheid. Over de hier gevestigde twee steenbakkerijen zou een boek te schrijven zijn. In 1859 werden er vier miljoen stenen gebakken, 114 arbeiders waren hier werkzaam. Ook de papierindustrie was aanzienlijk; in 1856 gaven de 9 fabrieken (vnl. in Eerbeek) aan 150 arbeiders werk. Het dagloon was laag: 20 tot 65 cent. Dank zij een ontstellend sober leven en eigenbouw van groente en aardappelen konden de mensen toen van 200 tot 300 gulden per jaar rondkomen. In genoemd jaar ging vanuit de gemeente Brummen voor f 125.00,-- aan papier naar het koloniale Indië, in totaal 27.000 riem. Prof. Alberts had deze gegevens in provinciale verslagen aangetroffen. Hij moedigde de amateur-historici uit Brummen aan hier ook eens in te gaan grasduinen.

Na de inleiding ontstond er een prikkelende, soms zelfs vermakelijke discussie. Eén der aanwezigen bezwoer bij hoog en laag, dat er op Cortenoever bij het landhuis Helbergen een onderaardse gang geweest moest zijn; de slenken in het terrein zouden nu nog aan te wijzen zijn. De professor bestreed deze zienswijze al even fel: alleen al vanwege de lage ligging van het terrein is het ondenkbaar dat hier een onderaardse gang is geweest, hoe graag de volksmond dit ook zou willen. Ofschoon Brummen net niet op de omslag van het mededelingenblad voorkomt, is dit verslag over de geschiedenis van het dorp Brummen wellicht interessant genoeg om het op te nemen.

P.H.L. Willemsens.

(Het is ook aan de redactie bekend dat Brummen (nog) niet voorkomt op de omslag, er zijn plannen om de vorm van ons mededelingenblad te wijzigen, daarbij zal dan ook Brummen op de omslag prijken!)

ONZE VOOROUDERS VOORSPELDEN HET WEER DOOR WAARNEEMINGEN IN DE NATUUR (2).

"Komt de hondsdagen met veel regen, dan komen we slechte tijden tegen".
De hondsdagen zijn van 19 juli tot 25 juli. De naam hondsdag is niet afgeleid van slecht weer, maar genoemd naar de hondster SIRIUS die dan langzaam opkomt.

"Als de sneeuw blijf plakken tegen de wallen, zal d'r gauw een bes pak biefallen".
(als er nog lang sneeuw blijft liggen langs de slootkanten bij dooi weer, zal er spoedig veel bijkomen)

"Geet de schoorsteenrook recht nao baoven, zal dat mooi weer belaooven, maar slut de rook neer, dan krieuw beesteweer".

(gaat de rook uit de schoorsteen recht naar omhoog, wordt het vorts of mooi weer, maar slaat de rook naar beneden, dan wordt het slecht weer.

Gelukkig kan ik iedere dag nog op een rokende schoorsteen van een boerderij kijken en kan dan ook met zekerheid vaststellen dat het waar is.

De volgende heeft ook recht van bestaan, daar ik direct naast de school woon:

"Bint de blagen balorig en wild, dan voert de wind wat in zien schild".

(zijn de kinderen onstuimig en wild, krijgen we wind).

"Een mistige margen, zal mooi weer herbargen".

(een dauwige morgen brengt mooi weer).

"Is de zonne al heel vrog op, zet dan de pette maar op de kop".

(voorspelt regen):

"Valt er noorder stof, dan dreugt het grof".

(motregen bij noorderwind, dan zal het binnenkort zeer lang droog blijven)
dit klopt!

"Mist, vrost in de kist". (komt ook uit).

De volgende rijmpjes worden ook nu nog gebruikt:

"Aprilletje zoet, geeft nog wel eens een witte hoed"

"Maart roert zijn staart"

"April doet wat hij wil"

"Een inhoudende meert is geld weerd"

"Lig de maone op zien rugge, kump het water an de brugge"

Dan zijn er zovele niet op rijm, zoals:

"Als de sterren veel verschieten, slecht weer"

"Koude voeten, komt er sneeuw"

Een regenboog voorspelt lange tijd slecht weer"

Op een vakantie aan zee hoorde ik van een visser deze voorspelling:

"Heeft de zee een gele tint, zorg dat je een thuishaven vindt"

"Als de spinnen gaan lopen, krijgen we wind"

"Drijven er veel witte schaapjes (wolkjes) aan de hemel, komt er slecht weer"

"Dansen de muggen 's avonds, de andere dag mooi weer"

"'s avonds dauw boven de sloten en velden, andere dag mooi weer"

Deze twee kunnen we niet goed nagaan:

"Als het roet stinkt in de schoorsteen krijgen we regen" en

"Is het water in de pomp ijskoud, mooi weer; is het lauwig wordt het slecht weer"

"Als de sleedoorn bloeit, moeten de hangskoenen gestopt worden"

"Kwaken de kikkers, 's avonds wordt het mooi weer"

Regent het met doppen op de grond, regent het drie uur of drie dagen"

"Kijkt men blauw tegen de bossen aan in de winter, wordt het dooi weer"

Geeft allerheiligen zonneschijn, zal het spoedig winter zijn (1 nov)"

"Is het met allerheiligen vochtig weer, vallen er sneeuwbuien keer op keer"

Als de dagen gaan lengen, beginnen de nachten te strengen"

Zo zullen er tallozen zijn, maar voor deze keer hebben we voorlopig genoeg om na te gaan. Veel succes toegewenst, het is een leuke sport!

M. Beker - Schuite.

H A L L .

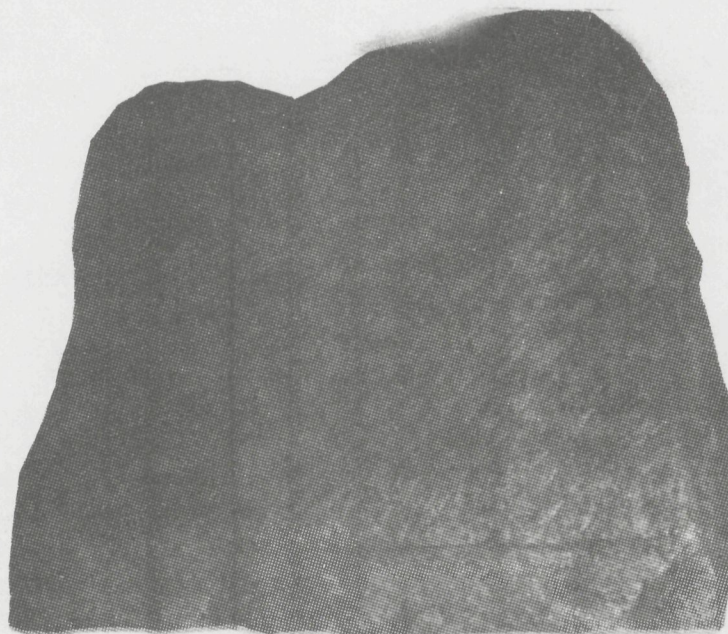
Tijdens de rioleringswerkzaamheden in Hall kwamen er enkele brokken natuursteen tevoorschijn. Dank zij de oplettendheid van o.m. Mevr. Beker zijn enkele exemplaren hiervan bewaard gebleven.

De brokken bestaan uit zandsteen; de herkomst hiervan is nog onbekend, evenals waarvoor ze gebruikt zijn.

Het zijn platte stukken ruw bewerkte steen. Langs de randen is aan één zijde een strook van ca. 10 cm. iets dieper uitgehouwen. De R.O.B. in Amersfoort heeft enige stukken in onderzoek, terwijl ook de A.W.N. groep Zuid-Veluwe zal proberen achter de herkomst van deze stenen te komen. Het is nu dus nog maar afwachten.

Bijgaand treft U een foto aan van één der stukken. Misschien dat iemand van onze leden er ook iets zinnigs van weet te vertellen?

Ben Derksen.

Burgemeester en gemeentebode hand in hand

Museumboek voor Gelderland

Bosch en Keuning is begonnen met de uitgave van een reeks museumboeken. Op handzame wijze willen deze informatie verschaffen over wat Nederland aan musea e.a. bezit, en dat is heel wat. Gestart is met een Museumboek voor Gelderland. Als de volgende (het tweede zal over de Friese musea gaan) er allemaal zo goed uitzien als het eerste, dan moet het een geslaagde, waardevolle en mooie serie worden.

Bij de zaak-Tjerk Vermaning is gesteld dat de beroepsmatige archeologen nergens zouden blijven als ze niet de medewerking van amateurs hadden. Nou, dat geldt tot op zekere hoogte ook voor de historie in het algemeen. Voor veel historische verzamelingen is de basis gelegd door schoolmeesters, dominees, industriëlen en andere lieden. Vaak begon het met een eenvoudige oudheidkamer, maar niet zelden groeide die uit tot een museum met een voortreffelijke naam op het gebied van de streekhistorie.

Ook burgemeesters waren in dat opzicht soms bijzonder actief. Neem Barneveld. De geschiedenis van dat plaatsje reikt verder dan Jan van Schaffelaar en de Barnevelder Kip. Burgemeester Carel August Nairac van Barneveld was een enthousiast amateur-historicus. Hij stelde in 1875 zijn archeologische vondsten beschikbaar voor een oudheidkamer, evenals de gewezen schaapherder en latere gemeentebode Hendrik Bouwheer. Uit hun gemeenschappelijk speuren in de Veluwe bodem is een museum ontstaan, dat tegenwoordig relatief veel bezoekers trekt. Aan dat museum is de naam van burgemeester Nairac verbonden; men kan zich afvragen waarom dat met de naam

van de schaapherder/gemeentebode Bouwheer niet het geval is. Ook op het gebied van kunstcollecties ligt de oorsprong nogal eens bij amateurs. Amateurisme veronderstelt overigens beslist niet dat men een minder gezonde kijk op de dingen zou hebben dan professionele figuren, integendeel. Mevrouw Helene Kröller-Müller, echtgenote van een welgesteld fabrikant, was ook zo'n amateur. Uit haar artistieke interesse, gevoegd bij haar belangstelling voor de natuur, is op de Hoge Veluwe een uitermate schoon museum voortgekomen.

In het Museumboek voor Gelderland

lazen we een boeiend verhaal over de wijze waarop zij kunst bijeen bracht en over de manier waarop de aanvankelijke verzameling werd tot wat zij thans is. Een tot ver over de grenzen bekend museum met een collectie, die een goed beeld verschaft van moderne kunst vanaf het Franse impressionisme tot de nieuwste stromingen.

In een ander boek is eens een merkwaardige paradox geconstateerd bij Helene Kröller-Müller, „de lastige dame”, zoals sommigen in Hoenderlo haar noemden. Gevoelig voor kunst en natuur, voor de relatie tussen die twee, schonk zij de gemeenschap op de Hoge Veluwe een onbetaalbaar bezit, maar tezelfder tijd had zij weinig aandacht voor de mens, de gewone man, bij voorbeeld de bosarbeiders, die wegvluchtten achter de bomen als zij op haar paard uitreed, omdat zij die in haar wereld van schoonheid als een storend element zou ervaren. Het Museumboek voor Gelderland is geschreven door drs Charles Genders. Beperking was nodig, niet elke tentoonstellingsruimte komt aan bod. Een 54-tal musea, oudheidskamers en kastelen wordt besproken. Inderdaad, ook kastelen al ze gezien hun faciliteiten aan het publiek met musea en oudheidkamer op één lijn gesteld kunnen worden. Er is naar gestreefd de musea enz. in een thematisch verband te behandelen. Genders geeft in toch ook weer beknopt bestek heel veel informatie inclusief praktische zaken als openingstijden, die intussen wel eens willen veranderen, waarom geadviseerd wordt vóór een bezoek ook zich zelf daarvan nog even te vergewissen.

In het boek zijn een kleine honderd foto's opgenomen. Of de steeds maar tafels schilderende Klaas Gubbels van wie „Tafel met schaakbord” werd afgedrukt, nu zo representatief is voor het Gemeentemuseum in Arnhem lijkt ons op z'n minst twijfelachtig. Bij de pagina's, die zijn gewijd aan het Rijksmuseum Paleis Het Loo, een der nieuwste aanwinsten op museaal gebied in Nederland, werd een foto afgedrukt van het woonwagentje waarmee Koningin Wilhelmina placht te gaan schilderen.

Museumboek voor Gelderland.
Bosch en Keuning N.V., Baarn. 128
Bladzijden. f 12,50.

NOVIOMAGUS, op het spoor der Romeinen in Nijmegen,

is de titel van een tentoonstelling in Museum Kam te Nijmegen. Deze tentoonstelling duurt t/m 22 april.

Openingstijden: 10.00 - 17.00 uur. zon- en feestdagen 13.00 - 17.00 uur.

Vorig jaar, bij onze excursie naar dit Museum Kam en de Romeinse opgravingen werd deze tentoonstelling al aangekondigd.

Het is de bedoeling dat met deze tentoonstelling een overzicht wordt gegeven van de huidige kennis van zaken over de verschillende perioden van de Romeinse bewoning van Nijmegen in de eerste vier eeuwen na Christus.

De afgebeelde beker (een grafvondst) is één der pronkstukken van het museum.

De foto werd gemaakt door de heer Giesselbach uit Brummen tijdens de excursie.

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Schoolvereniging voor MAVO te Eerbeek, de "STEENBEEKSCHOOL" verscheen het boek:

MEESTER HENDRIK GERRIT STEENBEEK EN ZIJN TIJD

geschreven door MART W.H. DE WEERD en uitgegeven door genoemde schoolvereniging.

Door het voortijdig overlijden van de heer De Weerd is het boek jammer genoeg niet geheel voltooid; niettemin mogen we de schoolvereniging dankbaar zijn voor de uitgave van dit boek. Voor de belangstellenden voor de Eerbeekse - en Hallse geschiedenis is het een zeer waardevolle uitgave. Een exemplaar hiervan bevindt zich in onze verenigingsbibliotheek te Loenen.

Mart de Weerd begint met de benoeming op 31 mei 1787 van KLAAS van MILLIGEN tot koster - voorzanger - schoolmeester - doodgraver - klokkeluiders - en markeschrijver en eindigt bijna een eeuw later in het jaar 1873. Hij behandelt niet alleen de geschiedenis van het onderwijs in Eerbeek en de stichting van de O.L.school, maar ook vele andere onderwerpen zoals kerkelijke en economische. Ook behandelt hij de opheffing van de Mark van Eerbeek, Hall en Coldenhove. Van harte aanbevolen!

- - - - -

KASTELEN EN LANDHUIZEN IN GELDERLAND:

Na afloop van de lezing door de heer Buurman over de Gelderse Kastelen en Landhuizen werden er nogal wat vragen gesteld over de mogelijkheid van bezichtiging van de kastelen. Daarom wil ik U graag attent maken op de volgende uitgaven (verkrijgbaar bij de V.V.V. kantoren):

1. KASTELEN IN NEDERLAND opengesteld voor bezichtiging, uitgegeven door de Nederlandse Kastelen Stichting en de A.N.W.B. Hierin alfabetisch gerangschikt alle te bezichtigen kastelen in Nederland, met openingstijden en toegangsprijzen.
2. MOLEN- EN KASTEELROUTES IN GELDERLAND, uitgegeven door de Provinciale Gelderse V.V.V. Dit mapje bevat 6 molenroutes en 5 kastelenroutes in Gelderland.

Ben Derksen.

